

Lappeenrannan kadunnimet opiksi muillekin

LAILA LEHIKONEN *Lappeenrannan kadunnimet*. Etelä-Karjalan museon julkaisusarja 9, Lappeenranta 1983. 126 s.

Viime syksynä ilmestynyt lis. Laila Lehiköisen Lappeenrannan kadunnimet -teos edustaa tätä nykyä vielä harvinaista kirjallisuuden lajia. Asemakaavanimistöistä, kadunnimien taustoista ja nimeämisperiaatteista on meillä ja muualla olemassa painettua sanaa valitettavan vähän, kun ottaa huomioon kiivaan kaupungistumisen aiheuttaman suuren ja spesiaalistu- neen nimitarpeen ja kuntien nimenantajien usein melkoisen neuvottomuuden. »Yritys ja erehdys» -menetelmällä laadittua kaavanimistöähän on paremman tiedon puutteessa annettu varmasti jokaisessa Suomen kaupungissa.

Alalta on Suomessa ilmestynyt oikeastaan paitsi muutamaa lehtiartikkeliä, nimitoimiston ohjetta ja yliopiston opin- näytettä vain Viljo Nissilän Viipurin kadunnimet, Helsingin kaupungin julkaise- ma Helsingin kadunnimet I ja II ja NORNAn (Nordiska samarbetskommittén för namnforskning) julkaisu Ort- namnsvärd och ortnamnsplanering. Li- säksi ovat Suomen Kaupunkiliitto ja Kunnallislitto laatimassa osoitteisiin ja nimiin liittyviä ohjeita. Ulkomailla on ilmestynyt joitakin teoksia, mm. Tallinnan, Göteborgin ja Kööpenhaminan kadun- nimiä käsittelevät kirjat ja viimeksi upea Stockholms gatunamn -teos. Lehiköisen tekstiä tullaan siis käyttämään alan oppi-

kirjana innokkaasti muuallakin kuin Lappeenrannassa.

Teoksessa Lehiköinen käsittelee Lappeenrannan — vanhan kotikaupunkinsa — nimistöä sekä kaupungin historian että nykyisyyden kannalta. Nimistöasiantunti- jana hän lisäksi tarkastelee nimistöä ni- meämisperiaatteiden kannalta.

Luvut »Lappeenrannan kadunnimistön kehitys» ja »Kaupunginosien ja katujen nimet ja niiden selitykset» (yht. 85 s.) antavat luonnollisesti paikkakuntalaisille eniten. Esipuheen toivomus, että teos li- säisi lappeenrantalaiden kotiseuduntun- temusta ja sitä tietä myös kiintymystä ko- tikaupunkiin, toteutuu varmasti. Ulko- asultaan kauniista ja elävästi kuvitetusta teoksesta selviävät Lappeenrannan nimen tausta ja kaupunginosien nimien lähtö- kohdat, jotka ovat usein historiallisia (*Linnoitus, Leiri, Kylpylä*), karjalaisen vä- rikkäitä (*Pallo, Taikinämäki, Voisalmi, Ti- rilä, Sammonlahti*) tai uudempakin pe- rua (*Kesämäki, Tapiola, Lentokenttä*).

Kadunnimien salat paljastuvat, selviää mistä *Rietinkatu, Neulasepäkatu* tai *Hy- väntuulentie* ovat saaneet nimensä. Teok- sessa on esitelty n. 1 200 nimeä, joista puolet on nykynimistöä. Nimien perusteita koskevien tietojen hankkiminen arkis- toista, asiakirjoista ja haastatteluin on ol- lut melkoinen salapoliisintyö (s. 3). Tehtä- vä olisi varmaan ollut helpompi, jos ni- miin olisi eri aikoina kiinnitetty enemmän huomiota luetteloidalla nimien peruste- lut jo esimerkiksi kaavojen yhteydessä. Nykyäänhän kirjallisia perusteluja tarvi- taan jo mm. kaavojen luottamusmieskä- sittelyjä, asukkaita ja lausunnonantajia varten.

Lappeenrannan nimistön, asemakaavo- jen ja kaupungin historiaa hahmottaes- saan Lehiköinen käsittelee yleistäkin kiinnostusta herättävästi eri aikojen ni- mistösuuntauksia, joiden jäljet toistuvat lähes kaikissa vanhoissa kaupungeis- samme. Lappeenrannan nimistössä ovat esiintyneet ensimmäisistä Ruotsin vallan aikaisista »Kungsgataneista» lähtien 1890-luvun kalevalaromantiikan Mielikit ja Ilmarit, kansalliset merkkihenkilöt ku-

ten Runeberg ja Lönnrot, monet Suomen paikannimet jne., ja toisaalta on kunnioitettu keisarin hovia *Aleksanterin-*, *Nikolain-* ja *Mariankadulla*. Itsenäistymisen jälkeinen aika on tuonut nimistöön Manerheimin, Sihvon, *Vapaudenkadun* ja Suomen heimoja. 1930-luvun kansallisuus- aate taas puhdisti *Ahlqvistinkadun Oksa-* *senkaduksi*, *Mariankadun Marjankaduksi* jne.! Ajan ruutukaavan teemoja on myös ollut katujen numerointi (*Ensimmäinenkuja*, *Toinenkuja* jne.) alun perin Amerikasta lähteneen mallin mukaan. Lappeenrantalaisia kiehtonee myös, että kaupungin kortteleillakin on ollut nimensä, lintuaiheet isoisemman Helsingin tapaan. Kaupungin kasvaessa v:n 1949 jälkeen ovat lopulta historia ja muoti vähitellen väistyneet ja pääpaino on pantu nimien selvyyteen, jolloin mm. opastavuuteen pyrkivät aihepiirit ovat korostuneet.

Vaikka Lehikoinen vetää linjoja jo tarkastellessaan nimistön kehitystä, ovat yleisesti kiinnostavampia teoksen luvut »Miten kadunnimet syntyvät» ja »Hyvän kadunnimen kriteerit» (yht. 14 s.), joihin on koottu selkeästi yleisiä hyväiksi havaittuja nimeämisohteja. Teos on osoitettu paitsi lappeenrantalaisille myös kaupungin nimitoimikunnalle, mutta tarkoitus lienee ollut, että nämä luvut osuvat myös muiden kuntien nimeäjien silmiin. Toivottavasti näin tapahtuukin.

Yleistietoutta teos antaa rakennuslain sisällöstä nimien osalta, kaavoituksen kuluista ja asukkaiden mahdollisuuksista vaikuttaa nimiin. Varsinaista lainsäädäntöä nimistä ei ole; tosin eduskunnassa on v. 1956 (myös 1978!) tehty aloite paikannimiä koskeviksi laiksi. Toistaiseksi on kuitenkin katsottu, että nimistön huolto ja suojelu onnistuisivat hallintoteitä.

Nyky-yhteiskunnassa nimenanto kuten moni muukin asia on siirtynyt yksityisiltä viranomaisten huoleksi, toteaa Lehikoinen. Kunnissa oli v. 1971 tehdyn kyselyn mukaan 133 erityistä nimitoimikuntaa; Lappeenrannassa ensimmäinen komitea asetettiin v. 1948. Lehikoinenkin korostaa toimikunnilta vaadittavaa asiantuntemusta. Paitsi kotiseudun tuntijoita tulisi mu-

kana olla myös kielen, erityisesti murteen hallitsevia jäseniä — nimistöhan on kieltä.

Kaavanimistö eroaa perinnäisestä nimistöstä paitsi nimenantajiltaan myös siten, että nimiä tarvitaan paljon enemmän kuin ennen ja niitä käytetään paljon laajemmilla alueilla kuin ennen. Nimien tehtävä on edelleen identifioida. Kadunnimet palvelevat ennen kaikkea osoitteina, joten niiden on oltava helppoja muistaa, kirjoittaa ja ääntää. Hyvä on, jos nimi on lisäksi mieluisa ja mieluisuus pystyy uhmaamaan ajan kulutusta, ts. nimi ei ole »päiväperhonen». Hyvät nimet voivat myös auttaa kotiseututunteen syntymistä ja lisätä oman kaupungin arvostusta (s. 42).

Tarvittavan uuden nimistön lähteistä ovat parhaita vanhat paikannimet. Niillä on korvaamaton kulttuuriarvo, ne välittävät tietoa paikkakunnan oloista, niissä on säilynyt murre ja sanasto, ne ovat kestävempiä ja hyväksytympiä kuin keinotekoiset nimet. Tämä on todettu, mutta ehkä enemmän olisi voinut korostaa, että erityisesti alueiden nimet, jotka ovat tärkeimpiä ja näkyvimpiä, tulisi valita vanhojen esim. kylän- tai luontonimien pohjalta. Kunnilla tulisi olla nimiä suunnitelllessaan käytössä nimitoimiston paikannimikokoelmat, joita mm. Lappeenranta on hyödyntänyt Sammonlahden kaupunginosan nimissä (*Kettukivenkatu*, *Multmäenkatu*, *Pirkonlähteenkatu*). Muilla alueilla ei Lehikoisen mukaan ole kuitenkaan syntynyt yhtä luontevia tuloksia.

Apuneuvoina olisi tässä yhteydessä voinut mainita myös esim. maanmittaus- hallituksen arkiston vanhat asiakirjat, joista voi elvyttää ehkä jo unohtunutta vanhaa nimistöä, paikallishistoriat, haastattelut ja ehkä vertailut muihin nimistöihin. Kunnissa on myös asianmukaisesti kortistoitu ja karttoihin merkitty nimimateriaali tarpeellinen apu. Nimitoimiston kokoelmien käyttöä rajoittaa nykyään se, ettei niitä tietokoneajasta huolimatta ole vielä muokattu muotoon, josta olisi helppo sekä paikantaa nimiä että tarkastella nimistöä nimityypeittäin ja tehdä vertailuja.

Kirjallisuutta

Vanhoihin paikannimiin perustuvien nimien lisäksi teos jakaa nimet seipitettyihin nimiin. Olisiko harkinnanvaraiset tms. ollut arvostusta herättävämpi termi? »Seipitetty» johtaa ajatukset puhtaasti mielikuvitusnimiin. Yleinen mielipidehän usein muutenkin väheksyy kuntien nimistönsuunnittelua, jota pidetään vain nimien »keksimisenä». Jokaisen nimiratkaisun täytyisi kuitenkin olla monelta taholta harkittu ja perusteltu. — »Seipitettyjä» ovat teoksen mukaan perinnäisten paikannimien tavoin maastoon, maaperään, kasvillisuuteen tms. perustuvat nimet (*Mäkikatu, Kangaskatu, Mäntykatu*), kadun muotoa tai muuta ominaisuutta kuvaavat nimet (*Mutkakatu, Valtakatu*), sijaintia osoittavat nimet (*Satamatie, Vallikatu*) tai kadun varren rakennuksiin viittaavat nimet (*Kirkkokatu, Kievarinkatu* — liikkeitä mainostavista nimistä olisi ehkä kuitenkin voinut varoittaa!). Lehikoisen v. 1975 teettämä tutkimus osoitti, että Suomen yleisin kadunnimi on *Koulukatu*. Tällaisia »tavallisia» nimiä on moitittu latteiksi, mutta ne ovat kuitenkin luonteeltaan lähellä aitoja, vanhoja paikannimiä, tekijä toteaa. (Nämä »yleisnimimäiset» usein toistuvat nimet voisi säilyttää yhdistämällä ne alueennimeen: sen ja sen alueen koulukatu, rantakatu jne.)

Seipitettyjä muistonimiä teos esittelee myös. Lappeenrannassa on nimiä kansanmiesten ja -naisten (*Jahvetinkatu, Vapunkaari*), kansallisten merkkihenkilöiden ja paikallisten vaikuttajien (*Julinintie*) muistoksi ja myös henkilöiden ammattien mukaan (*Ojurinkatu, Raatimiehenkatu*). Nykyinen suositus, jota Lappeenrannassa ei ole aina noudatettu, on, että muistonimiä annettaisiin vain seutuun olennaisesti kuuluneiden tai vaikuttaneiden, jo edesmenneiden ihmisten mukaan (s. 40).

Vapaasti valituista aihepiireistä, joihin nimiä seipitettäessä joudutaan usein turvautumaan, Lehikoinen toteaa, että parhaassa tapauksessa nimiryhmät syntyvät jonkin vanhan paikannimen pohjalta tai liittyvät muulla tavalla alueeseen (s. 40). Lappeenrannassa on mm. Leirin kaupunginosassa ratsuväkiäiheisiä nimiä, Park-

karilassa aiheena on Kaukaan vanha rullatehdas ja lähellä Saimaan kanavaa kanavan sulkujen nimet.

Lehikoinen esittelee myös ryhmänimien historiaa. Länsi-Euroopassa ryhmänimet on otettu käyttöön jo 1600-luvulla; Lappeenrantaan ne tulivat v. 1936. Aihepiirien vaarana on stereotyyppisyys. Lappeenrannassakin nimistössä esiintyvät kaikkialta tutut Kalevala, Seitsemän veljestä, etunimet, linnut, puut, avaruus ym.

Vanhoista paikannimistä saadut tai seipitetty ainekset näkyvät kadunnimien alku- eli määriteosissa. Nimen jälki- eli perusosia Lappeenrannassa on käytetty kuutta: *katu, tie, kuja, polku, raitti, käytävä* (tässä yleisyysjärjestyksessä). Perusosat omina Lehikoinen pitää edellisistä poikkeavia kadunnimiä kuten *Luukkaanrinne, Käenkaari, Tyysterniemennanta*, eikä hän suosittele niiden käyttöä, koska nimet eivät suoraan ilmaise, että kyseessä on katu. Tämantapaisissa nimissä, joissa jälkiosa käyttäytyy paikan lajia ilmaisevan perusosan tavoin, voidaan kuitenkin nähdä tervetullutta nimimaisemaa rikastavaa perusosien vaihtelua, joten kannanotosta lienee syytä jatkaa keskustelua. Nimien perusosien tulisi toki olla lähinnä maasto-termejä; muunlaisia nimiä kielitaju ei tahdo hyväksyä. Lehikoisen arvosteleva *Aitanavain* ei ehkä luonnu osoitteeksi; Espoon *Hyljekoukku* sitä vastoin kuvaa paitsi välinettä myös tien muotoa ja *Aallonkohina* (josta asukkaat pitävät!) voi liittyä mielessä perinnäisestä paikannimistöä tuttuihin onomatopoeettisiin nimiin.

Toinen kysymys on, että viime aikoina on herättänyt keskustelua palvelu- ja hälytysliikenteen vaatimus, jonka mukaan nimien perusosien tulisi ilmaista kadun teknistä luonnetta. Lähinnä on tällöin toivottu, että *väylä* luonnehtisi isoja pääteitä, *kadut* olisivat katumaisia, ts. niissä olisi jalkakäytävät, *kujat* olisivat kääntöpaikkaisia pussikatuja, *polkua* käytettäisiin vain jalankulkuteiden niminä jne. Tähän Lehikoinen viittaa Lappeenrannan nimien valinnassa.

Kultainen keskitie tulisi siis löytää ter-

minomaisen *katu*-voittoisen ja maastonmuotoja ja ympäristöä kuvailevaksi suunnitellun, vaihtelevamman nimistön väliltä. Asukkaatkin tuntuvat olevan miellyneitä varsinkin pientaloympäristössä »luonnonläheisempiin» monien maalaisjuurista muistuttaviin nimiin kuin tiukasti *katu*- tai *kuja*-loppuisiin. Hauskoja esimerkkejä ovat esimerkiksi »äveriäinen» pidetyt *-ranta*-loppuiset osoitteet tai erään miehen kertomus siitä, kuinka pankistakin heltisi laina, kun katuosoite oli *Tasakallio*: kuulosti kuin miekkonen olisi omistanut laajankin läänin!

Hyvin tehtävänsä täyttävän nimen muotoa ja rakennetta tarkastellessaan teos tähdentää yleiskieltä. Eräitä murrepiirteitä tulisi kuitenkin paikallisvärin vuoksi säilyttää, Lappeenrannassa esim. *Orkoniitynkatu* ja *Orontie* (*orko* = 'notko'). Väärän murrealueen ilmauksia tulee kuitenkin varoa. Kumpaa seudulla käytetään: *puroa* vai *ojaa*, *laaksoa* vai *notkoa*? kysyy Lehikoinen. Tämä onkin tärkeää; vierasta murrettahan vilahtelee erityisesti rannikkoalueiden suomennetuissa nimissä. Liikennesuunnittelijoiden markkinoniman jalankulkuväylää tarkoittavan *raitin* yleistymistä kaikille murrealueille Lehikoinen pitää valitettavana; Itä-Suomessa sopivampi olisi esim. *kujanen*.

Lyhyet nimet ovat helpompia kuin pitkät; teoksen mukaan tietokoneaikakin vaatii lyhyttä. Toisaalta todetaan, että vanhoihin paikannimiin perustuvat nimet ovat usein pitkiä mutta silti luontevia ja hyviä. Nimistön moninaisuutta, myös pitkäsanaisuutta, onkin Lehikoisen tapaan syytä puolustaa tekniikan kasvavia yhdenmukaistavia vaatimuksia vastaan (eiväthän tietokoneet tunne aina esim. ä- tai ö-kirjaimiakaan!).

Yleisimmät nimien oikeinkirjoitusohjeet teos myös antaa (*Toivo Kuulan katu*, *Pien-Luukkaan tie*) ja viittaa tarkemmin kielitoimiston tiedotuslehteen Kielikeltoon 8/1976. Teoksessa mainitaan *katu*-ja *tie*-loppuisten nimien taipuvan ulko-paikallissijoissa, mikä lienee itsestään selvää. Lisäksi varoitellaan taiputuksen hankaluuden takia (?) *mäki*-, *rinne*- jne.

loppuisten nimien käytöstä. Nimien määriteosien ja alueiden nimien taivuttamisesta jäänee moni sitä vastoin kaipaamaan ohjeita; niiden alallahan kielikorva tuntuu nykyään heikentyneen. Taivutusohjeiden antamisen tulisikin kuulua nimeämiseen. Ohjeet voisivat olla esim. opaskarttojen nimiluetteloissa, joista ainakin julkinen sana voisi varmistaa käytännön.

Nimien paikannettavuudesta puhuesaan Lehikoinenkin korostaa usein esitettyä vaatimusta aihepiirien yhtenäisyydestä ja taloudellisuudesta. Lappeenranta ja Lauritsala ovat olleet hyvinä esimerkkeinä kuntaliitokseen valmistautuessaan, kun ne välttivät jo ennalta antamasta alueelleen liian samanlaisia nimiä. Suunnitelmallisuus pelasti tuolloin paljoilta nimenmuutoksilta (s. 33). Sekavuuttakin Lappeenrannassa on paljon, tekijä myöntää, esim. Laihiankatu (suvun maanomistuksen mukaan) ei löydykään *Laihian* kaupunginosasta (suvun toinen maanomistus). Useinhan tällaisissa tapauksissa paikalliset asukkaat tottuvat tilanteeseen, mutta ulkopuolisille ja erityisesti palveluym. liikenteelle aiheutuu sekaannuksia. Nimien muutoksista Lehikoinen kuitenkin varoittaa niiden hankaluuden takia. Lienee eri kaupungeissa silti jossain vaiheessa syytä harkita, olisiko nimen opastavuuden parantamiseksi joskus »kerta rutina parempi kuin ainainen kitinä». Aiheuttaahan jo nyt esim. vanhojen alueiden kaavoitus jatkuvasti muutoksia, joissa ei aina ole mahdollista suhtautua nimiin pieteettisesti. Konemaisen oikeaoppistakaan ei nimistön toki silti tarvitse olla; poikkeamat tiukasta aihepiirisysteemistä ovat vain elämää.

Yleis- ja liikennesuunnittelun varteen ottavaan nimien jäsentelyyn eli osa-alueiden ym. nimien tarpeeseen ja nimien opastavaan sijoitteluun teos ei paljoa puutu, vaikka nämä ovat yleensä käytännön suunnittelun kompastuskiviä. Esim. Lappeenrannassa *Armilankatu* on nyt väärässä paikassa; sen odottaisi olevan *Armilan* kaupunginosaan johtava katu tai kaupunginosaan pääkatu (nimien siirtämistä paikasta toiseen on kuitenkin väl-

Kirjallisuutta

tettävä). Edelleen samanalkuisten tai muutoin yhteen liittyvien nimien tulisi löytyä saman sisään- tai läpiajotien varrelta eikä esim. eri puolilta korttelia, jolloin osoitteita joudutaan hakemaan.

Tulevien nimitarpeiden ennakointi on sekin osa opastavuutta; esim. »paperinimet» (s. 3) voivat ajankohtaistua, kun puistoon rakennetaan leikkikenttä tai kun kevyen liikenteen alikulkupaikasta tulee ulkoilureitin lähtöpaikka tai suunnistajien etappi. Nimeämisen ala on teknistyvässä kaupunkirakenteessa laaja ja kasvava. Nimien antajien tulisi opastavuuden vuoksi koordinoita nimeämistä alueiden, katujen, torien, puistojen ym. nimistä aina linja-autopysäkkeihin, julkisiin rakennuksiin kuten kouluihin ja päiväkoteihin asti ja vielä myöhemmin valvoa ja opastaa yleisöä ja esim. yrityksiä nimien käytössä. Tästä puolesta teos olisi voinut puhua enemmänkin; nyt vain toivotaan nimeäjien olevan yleensä aktiivisia kaupungin nimistön luomisessa ja huollossa (s. 35).

Ohjeiden lopuksi tähdennetään, että nimet eivät saa aiheuttaa sekaannuksia (*Pajakatu* — *Pajukatu*) ja niiden on sovitava kaupunkikuvaan. Koska näytteenä nimen ja paikan ristiriidasta mainitaan jo kouluesimerkeiksi muodostuneet kaukana vaaramaisemista ovat Espoon *Leppävaara* ja *Lintuvaara*, kerrottakoon tässä anekdoottina, että nimet ovat itse asiassa lähtöisin »vaaramaisemista». Itä-Suomesta Vehkalahdelta kotoisin ollut taiteilija, kirjailija Elli Tompuri, Leppävaaran kartanon emäntä, nimesi vuosisadan alussa Albergasta erotetun kartanonsa kotimaisemiaan muistellen Leppävaaraksi, ja pian tämän jälkeen nimi tarvittiin vastavalmistuneen radan seisakkeen nimen suomennokseksi, josta se sitten levisi syntävän asutuksen käyttöön. Leppävaaran mallin mukaan sai nimensä viereinen Lintuvaara.

Lehikoisen teos Lappeenrannan kadunnimet on nimensä mukaisesti perinteinen asiallinen kadunnimikirja ja seudun tuntijan ottein laadittu vahva kotiseututeos, joka lisäksi sisältää hyviä ohjei-

ta nimien suunnittelusta yleensä. Teknistyvän nimistön ongelmiin, jotka tulevat ilmi kasvavissa kaupungeissa (nimeämisen laaja ala, kokonaissuunnittelun tarve, kaavanmuutokset, nimien vaiheittaisen toteutumisen aiheuttamat hankaluudet, liikennetekniikan ja rakentamisen kehitys eritasoineen, kevyen liikenteen verkkoinen jne.) teos ei tarjoa kuin tuonnemaksi opastavia viitteitä. Kaksikielisten alueiden nimistöjen erityiskysymyksiin (vanhoja ruotsinkielisiä nimiä asiantunteottomasti kääntämällä tähän tehdään jatkuvasti korvaamatonta vahinkoa nimistökuultuurille) tämä teos ei liioin ole luonnollisestikaan voinut puuttua. Opastusta, jopa kursseja nimistösuunnittelusta ja sen moninaisista kielellisistä ja käytännön ongelmista — ei vain kadunnimisistä — tarvitaan kunnissa ja kaupungeissa jatkuvasti. Katset kääntyvät niin lainsäättäjiin kuin nimitoimistoihinkin. Valistus on viritetty, henki hyvä herätetty!

MARJA VILJAMAA-LAAKSO